

Uran a jeho zpracování z pohledu zdravotních rizik

MUDr. Miroslav Šuta

odborný konzultant
v oblasti ekologických a zdravotních rizik

Centrum pro životní prostředí a zdraví

Historie I

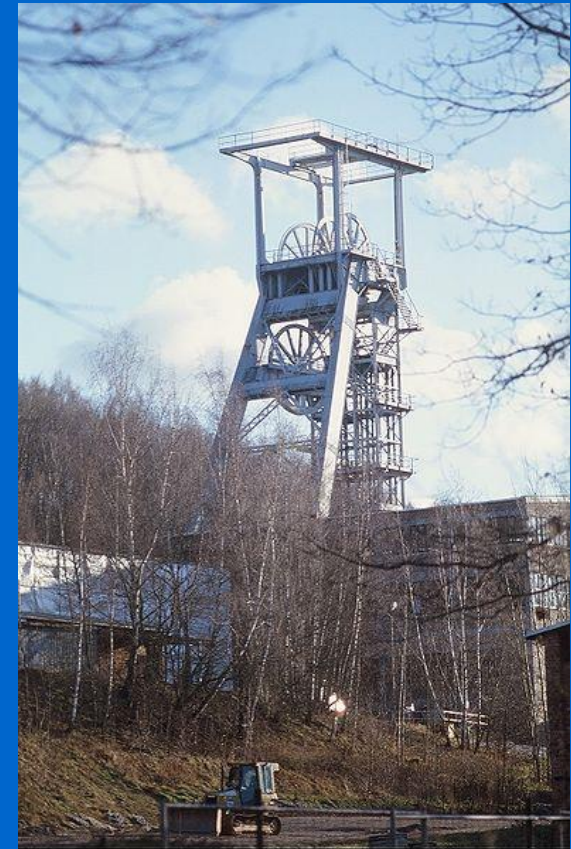
- **1556** - Agricola - postižení plic u horníků v Jáchymově (těžba stříbra od 1512)
- **1895** - Haertig a Hess - nádory plic u horníků těžících smolnec v Jáchymově

Historie II

- **1896** - Becquerel popsal radioaktivitu
- **1898** – manželé Curie izolace radia a polonia ze z jáchymovského smolince

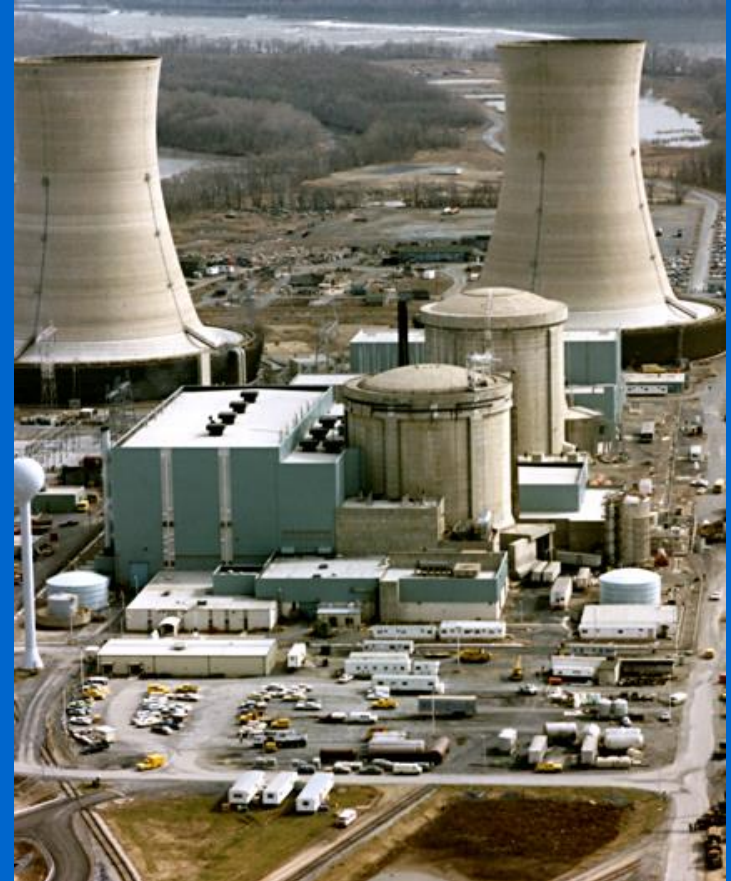
Historie III

- **1913** – 1. předpisy pro dobrovolnou radiologickou ochranu (Německá radiologická společnost)
- **1928** – Mezinárodní výbor pro ochranu před paprsky X a radiem
- **1934** – Colweel, Russe – zpráva o smrti 200 radiologů na rakovinu v důsledku radiace

Historie IV

- **1949** – Mezinárodní výbor pro radiologickou ochranu (ICRP): neexistuje žádný bezpečný práh pro rakovinu způsobenou radiací
- **2003** – doporučení Evropské komise pro radiační rizika (ECCR)

Historie V

- 90. léta 20. století

- **ochuzený uran** - masové nasazení ve válkách v Iráku a na Balkáně
- **2008** – report OSN o dopadech použití munice s ochuzeným uranem

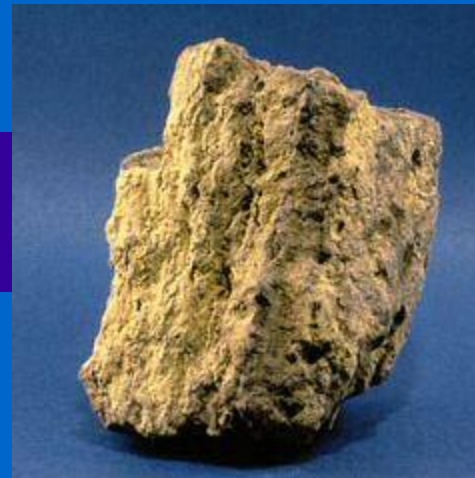

Riziko versus nebezpečnost

- **nebezpečná vlastnost** (karcinogenita, mutagenita, toxicita aj.) x dávka
  - dobrý expoziční scénář
  - význam cesta expozice (vdechnutí, polknutí, kůží ...)
- **bezpečná dávka** (prahový účinek) - vychází z NOAEL - No Observed Adverse Effect Level)
- **bezprahový účinek**

Uran

Hmotové číslo izotopu	Podíl v přírodním uranu (%)	Poločas rozpadu (roky)
234	0,004	$2,47 \cdot 10^5$
235	0,72	$7,1 \cdot 10^8$
238	99,276	$4,51 \cdot 10^9$

Uran II

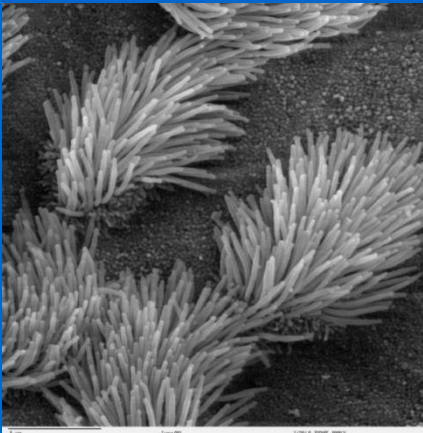
- nejlépe prozkoumána zdravotní rizika radioaktivity
- profesionální expozice (těžba a úprava uranu, RTG – medicína, průmysl)
- ionizující záření – karcinogenní
- dlouhodobé vystavení nízkým dávkám - nejistota

Izotop	Prvok	Rádioaktiv- ne žiarenie	Polčas rozpadu
U-238	Urán	alpha	4.468 x 10 ⁹ years
Th-234	Thórium	beta	24.1 days
Pa-234m	Protakti- nium	beta	1.17 minutes
U-234	Urán	alpha	244,500 years
Th-230	Thórium	alpha	77,000 years
Ra-226	Rádium	alpha	1,600 years
Rn-222	Radón	alpha	3.8235 days
Po-218	Polónium	alpha	3.05 minu- tes
Pb-214	Olovo	beta	26.8 minu- tes
Bi-214	Bismut	beta	19.9 minu- tes
Po-214	Polónium	alpha	63.7 micro- seconds
Pb-210	Olovo	beta	22.26 years
Bi-210	Bismut	beta	5.013 days
Po-210	Polónium	alpha	138.378 days
Pb-206	Olovo		stable

Uran III

- rozpadovým produktem je radioaktívny plyn **radon**
- rozpadá na ďalšie prvky, ktoré sa v pľúcich môžu rozpadat za uvoľnení tríd častíc radioaktívneho žiarení, ktoré zasahujú pľúcni tkáň

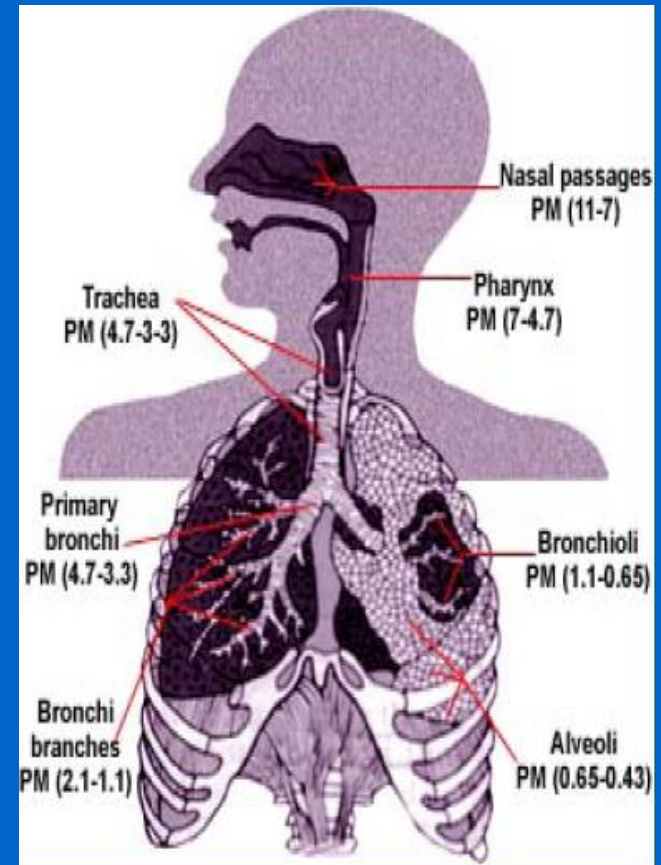

Prachové částice I

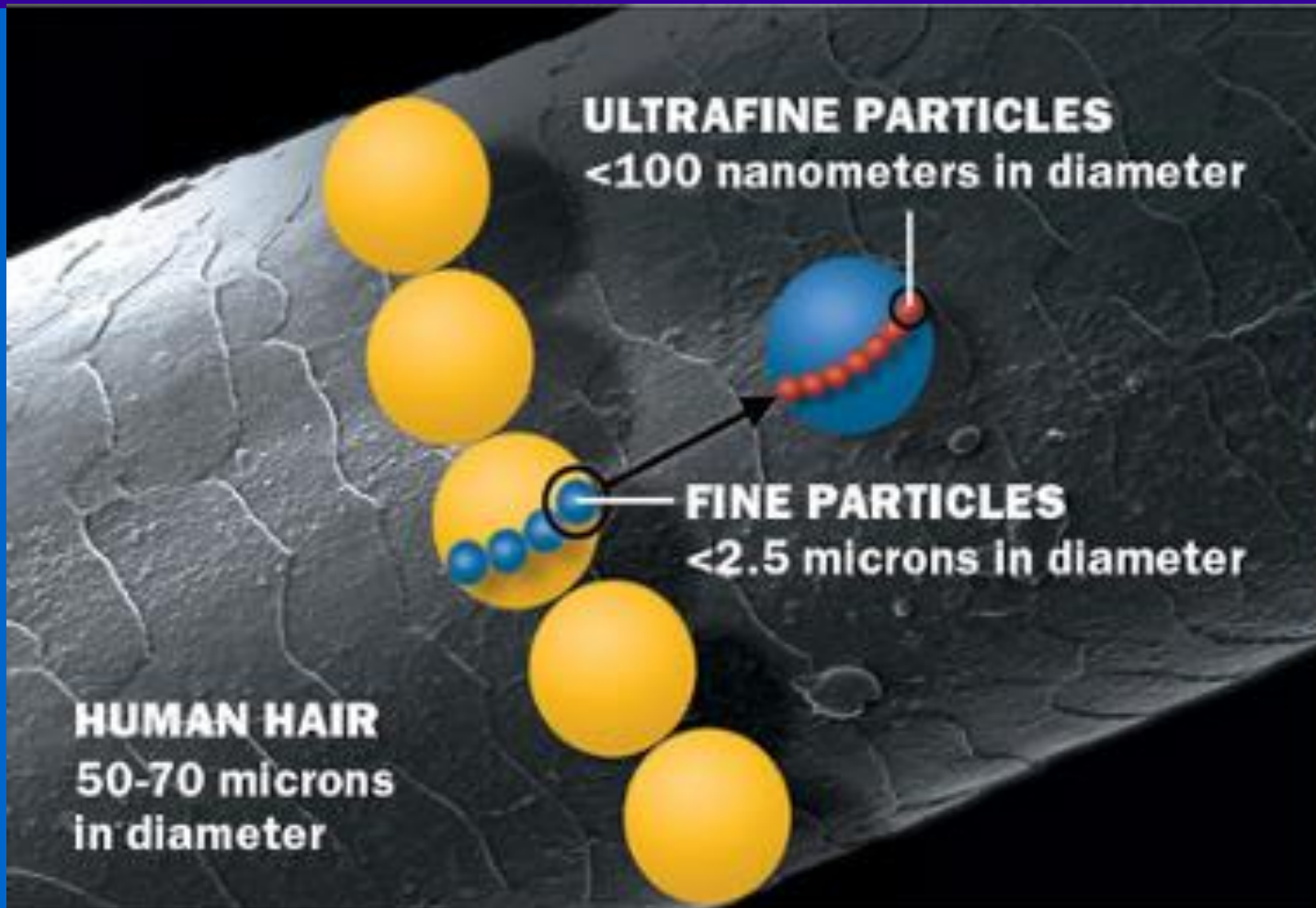
- **zdroj**: spalovací procesy (energetika, lokální topeniště, spalování odpadů, doprava - zejména diesellové motory), **hornictví**, cementárny, **metalurgie**
- **účinky**: závisí na **velikosti a složení částic** (těžké kovy, aromatické uhlovodíky atd.)
- koncentrace v interiéru závisí na hladině v zevním ovzduší (cca 60% u PM_{10} , více u jemných frakcí)

Prachové částice II

- rozhoduje **velikost a složení částic**
- měří se PM_{10} a $PM_{2,5}$
- s klesající velikostí částic roste hloubka průniku
- expozici ovlivňuje i **hloubka a intenzita dýchání**

O jak malém prachu mluvíme?

MUDr. Miroslav Šuta

Centrum pro životní prostředí a zdraví

Krátkodobé účinky:

- zvýšení počtu zánětlivých onemocnění plic
- nepříznivé účinky na kardiovaskulární (srdečně-cévní) systém
- zvýšení spotřeby léčiv a počtu hospitalizací
- zvýšení úmrtnosti

Dlouhodobé účinky:

- snížení plicních funkcí u dětí i dospělých
- růst onemocnění dolních cest dýchacích
- zvýšení počtu chronických obstrukčních nemocí plic
- snížení předpokládané délky dožití (v důsledku úmrtnosti na srdečně-cévní a plicní onemocnění)

Doporučené hodnoty WHO

Zvýšení průměrné roční koncentrace $PM_{2,5}$ o $10\mu g/m^3$ zvyšuje dle WHO:

- celkovou úmrtnost populace o 6 % (2-11 %)
- úmrtnost na kardiovaskulární onemocnění o 12 %

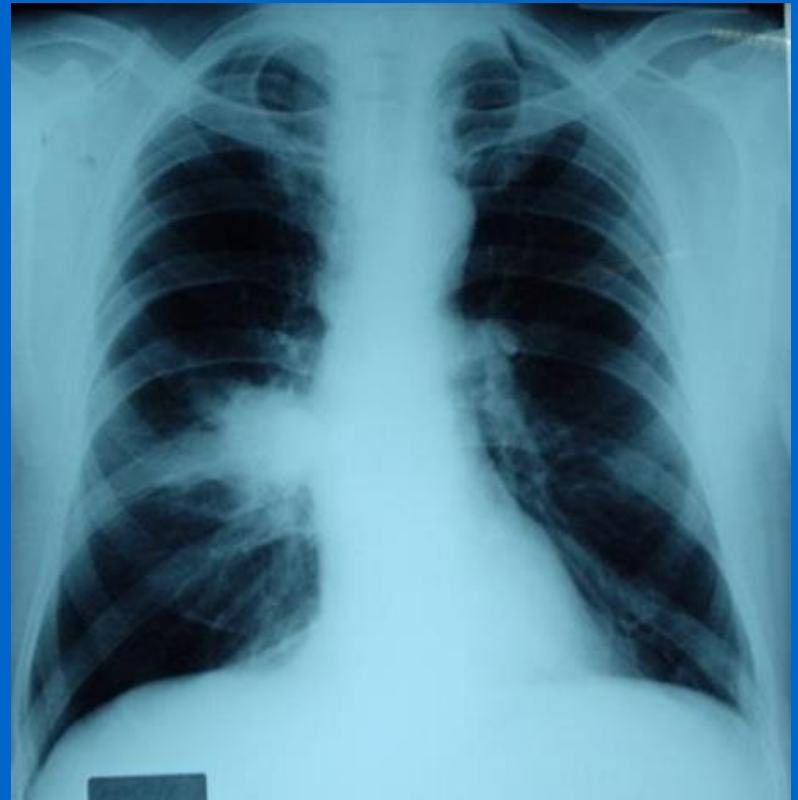
WHO Air Quality guideline (AQG) - cílové hodnoty

- PM_{10} $20\mu g/m^3$
- $PM_{2,5}$ $10\mu g/m^3$

= nejnižší roční koncentrace, která (s více než 95% spolehlivostí) zvyšuje celkovou kardiopulmonální a plicní nádorová úmrtnost (Poppe et al., 2002)

Nádorové nemoci z povolání

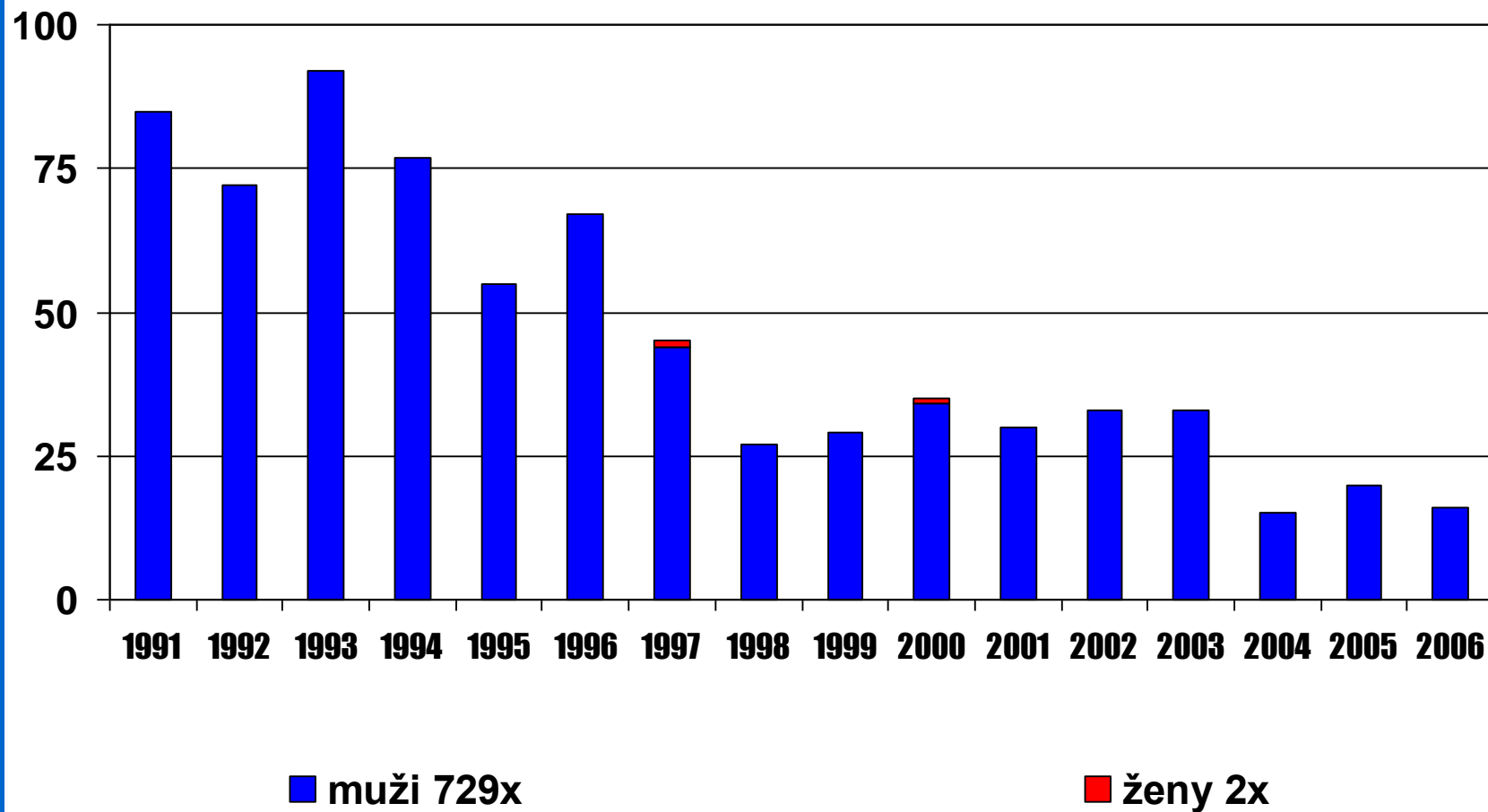
- zhoubný nádor (karcinom, rakovina) plic

MUDr. Miroslav Šuta

Centrum pro životní prostředí a zdraví

Rakovina plic z radioaktivních látek I

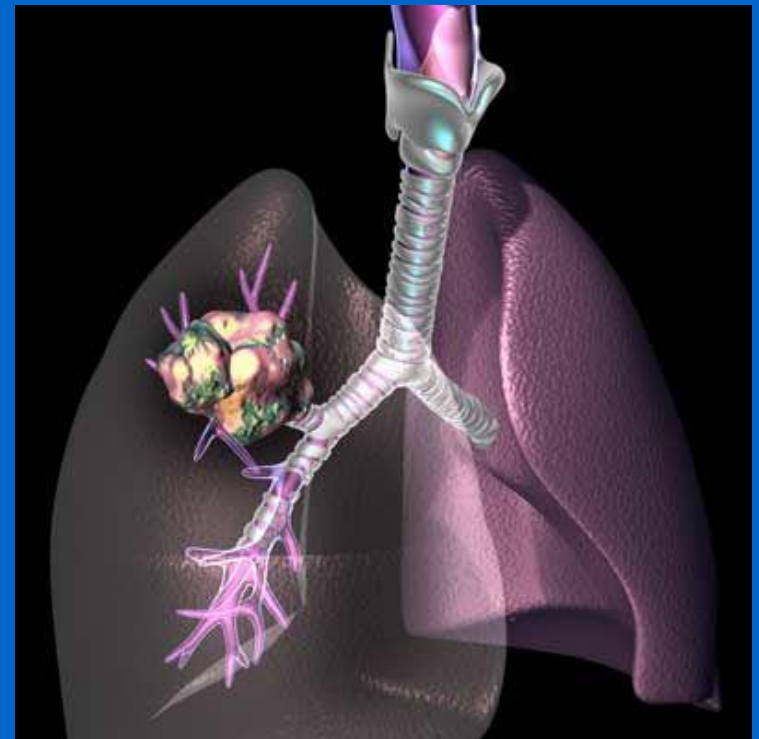
Rakovina plic z radioaktivních látek II

Podle odvětví

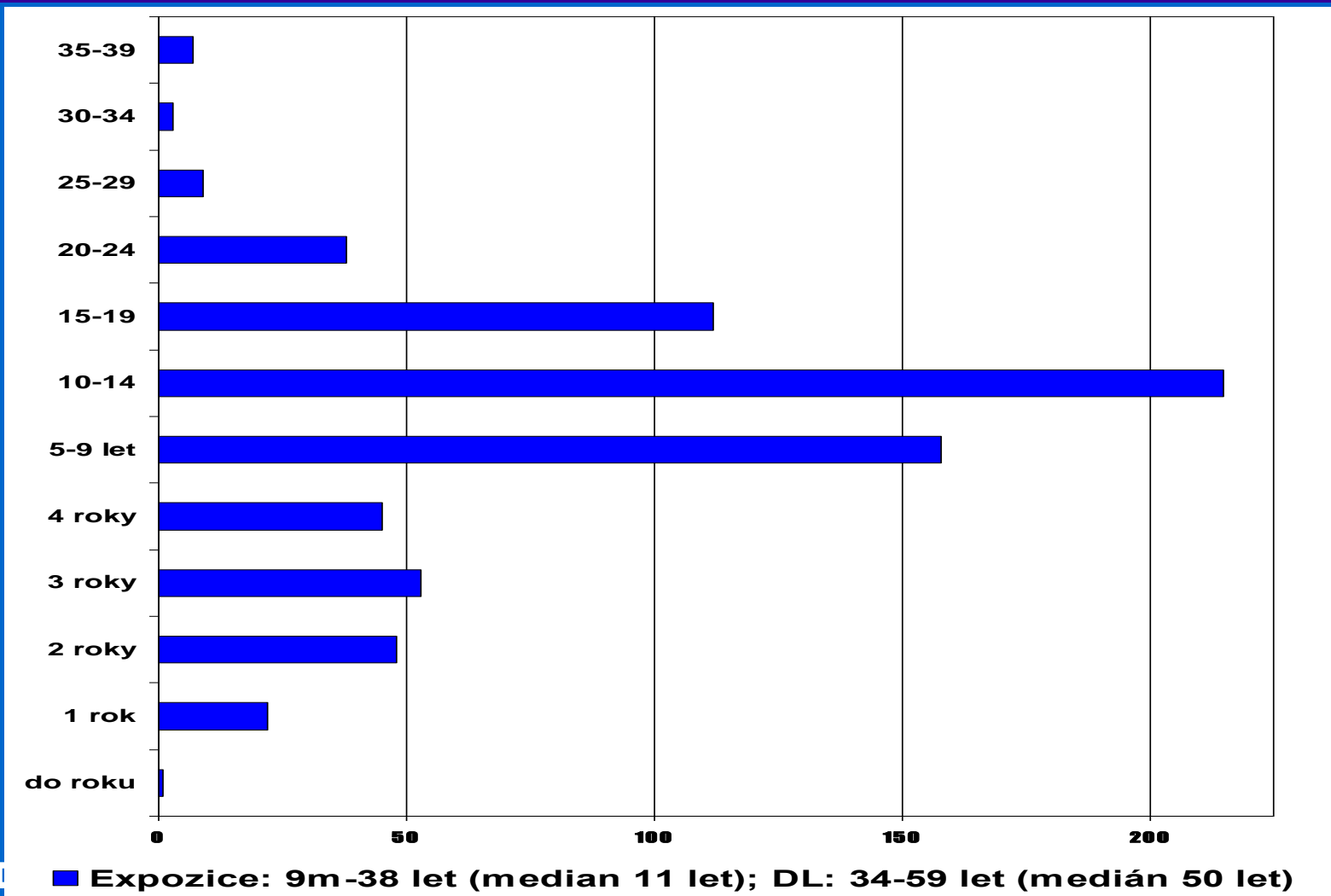
- těžba uranových rud (698)
- těžba ostatních rud (22)
- ostatní odvětví (11)

Podle profese

- lamači (560)
- důlní dělníci (100)
- dozorcí (14)
- zámečníci (11)
- jiné profese (46)

Rakovina plic (délka expozice)

Nádorové nemoci z povolání II

nádory kůže - bazaliom

MUDr. Miroslav Šuta

Centrum pro životní prostředí a zdraví

-
-
-

Nádorové nemoci z povolání III

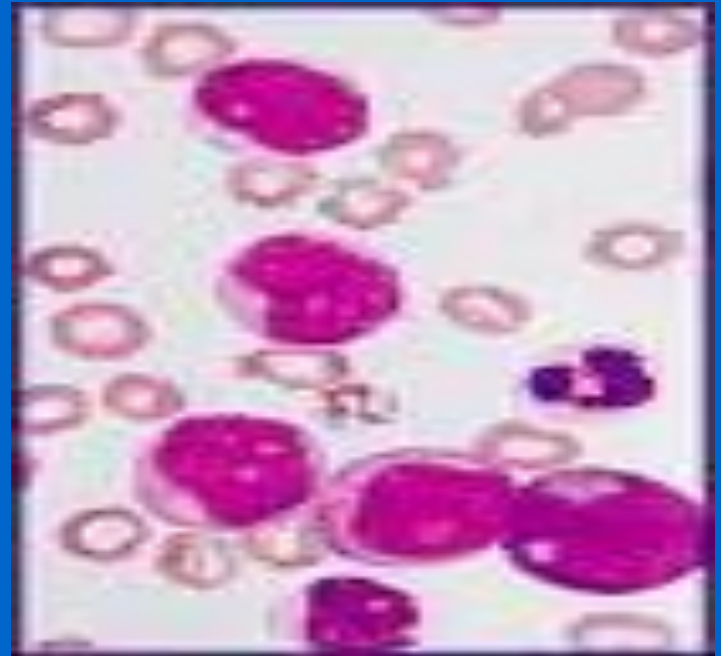
nádory kůže - spinaliom

-
-
-

Nádorové nemoci z povolání IV

akutní nebo chronická myeloidní leukémie

MUDr. Miroslav Šuta

Centrum pro životní prostředí a zdraví

Nádorové nemoci z povolání V

myeloidní leukémie (2002-2005)

Dle formy

| akutní 3

| chronická 2

Dle povolání

| důlní dělníci

| lamači uranových dolů

Věk - 52 až 73 let (medián 62 let)

Expozice - 2 až 13 let (medián 8 let)

Nádorové nemoci z povolání VI

- nádory hrtanu
- lamač uranových dolů (59 let)

Nádorové nemoci z povolání VII

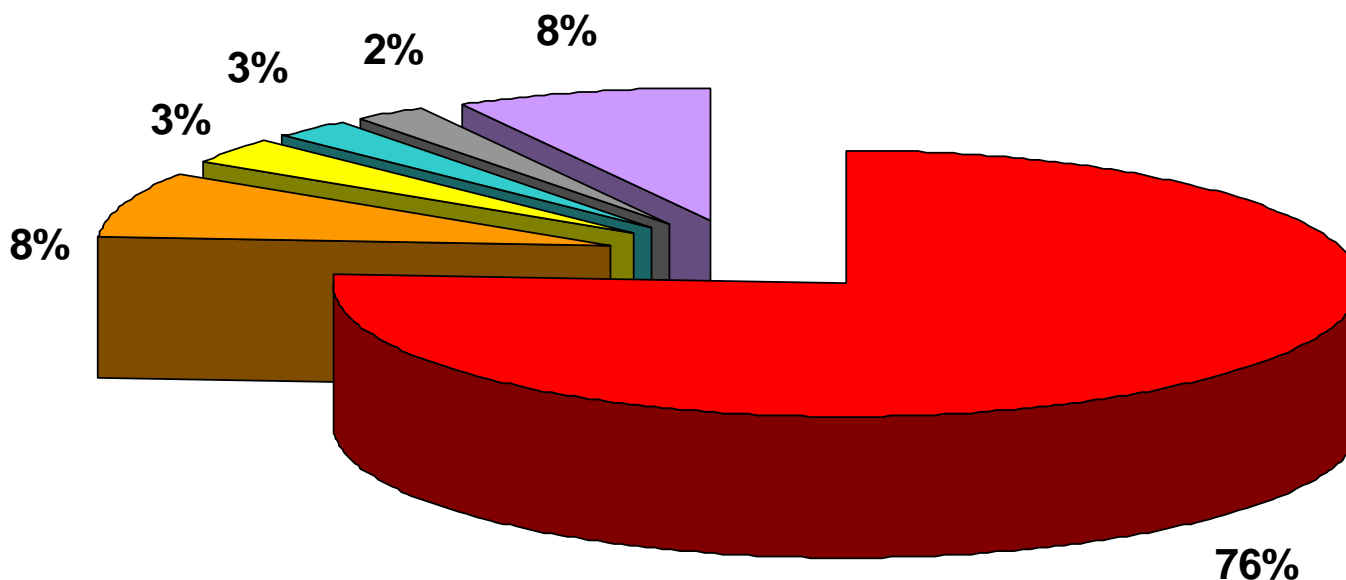
statistika za léta 1991 až 2006

(data pro ČR dle SZÚ - Národní registr nemocí z povolání CPL v Praze)

- **75,9 % všech zhoubných nádorových onemocnění z povolání - sektor těžby a úpravy uranových rud**
- pokles až o 81% případů, významnou roli sehrálo **uzavírání uranových dolů**

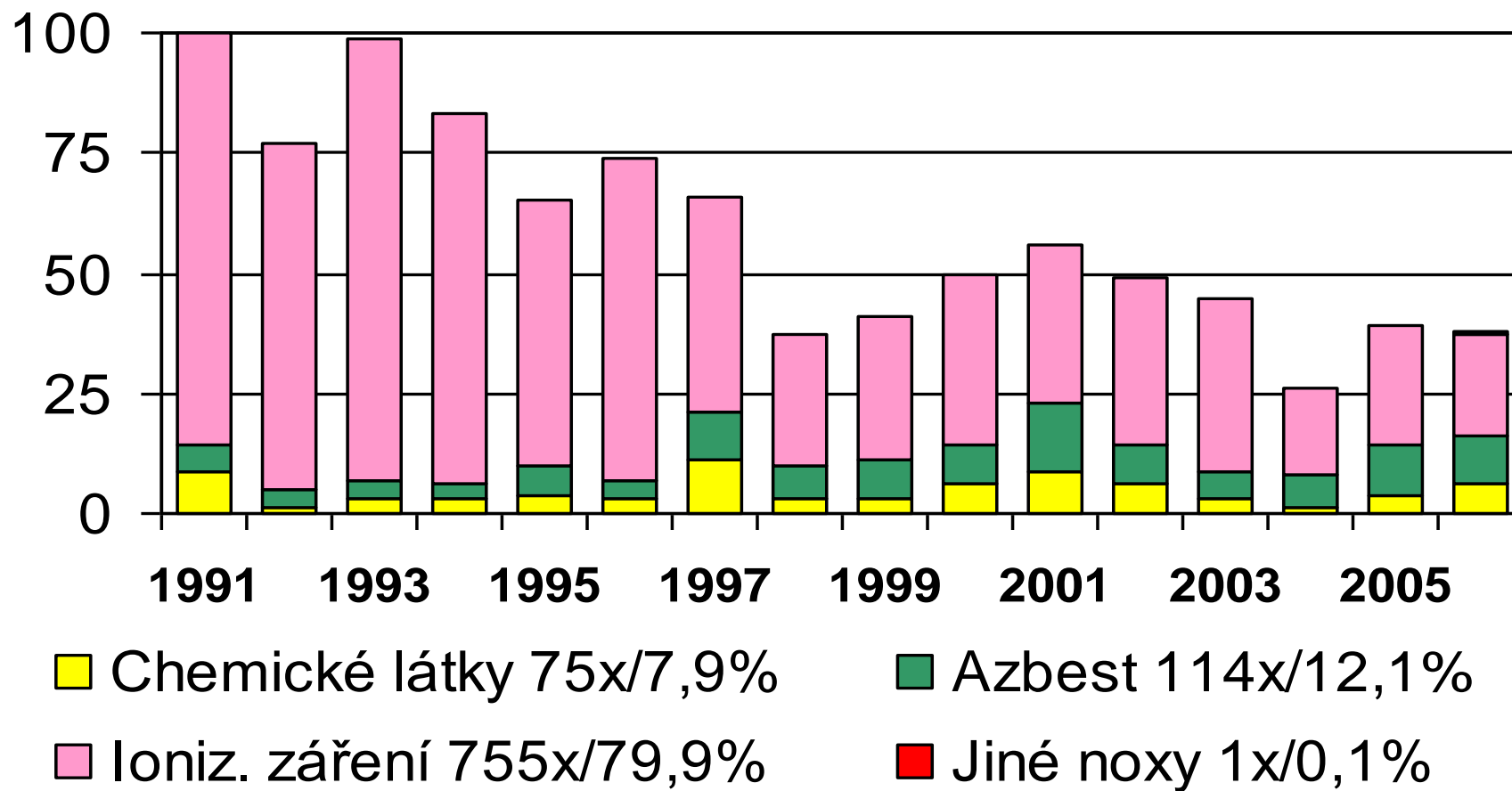

Profesionální zhoubné nádory

- CA12 těžba-úprava uranové rudy 719x
- DI26 - vyr. nekov. min. výrobků 76x
- DG24 - výroba chemických látek 29x
- DJ27 - výroba kovů a hut. výrobků 24x
- F45 - stavebnictví 21x
- 16 dalších odvětví 76x

Profesionální zhoubné nádory II

Toxicita a genitocita uranu

- mutace způsobené uranyl acetátem, DNA addukty vyvolané uranem v pokusu na zvířatech
- Northern Arizona University, Flagstaff + University of Arizona, Tucson
- Mutagenesis 2005

•
•
•

Děkuji Vám za pozornost!

MUDr. Miroslav Šuta

odborný konzultant pro ekologická
a zdravotní rizika

e-mail: [miroslav.suta \(zavináč\) centrum.cz](mailto:miroslav.suta@zavinacj.centrum.cz)